

سرشناسه:	جامعة المصطفى ﷺ العالمية
عنوان و نام پدیدآور:	درآمدی بر نظام نامه تربیتی المصطفى ﷺ / معاونت فرهنگی تربیتی
مشخصات نشر:	قم، مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفى ﷺ، ۱۳۹۵
مرجع تولید:	معاونت فرهنگی تربیتی
مشخصات ظاهری:	ص ۷۲۴
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۱۵۵-۲
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
یادداشت:	کتابنامه: ص ۷۲۹-۷۴۴
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۷ (فیبا)
یادداشت:	چاپ سوم: ۱۳۹۹ (فیبا)
یادداشت:	چاپ چهارم: ۱۴۰۰
موضوع:	جامعة المصطفى ﷺ العالمية - هدف ها و نقش ها
موضوع:	اسلام و آموزش و پرورش؛ Islamic education
شناسه افزوده:	جامعة المصطفى ﷺ العالمية؛ مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفى ﷺ
شناسه افزوده:	Almustafa International University/Almustafa International Translation and Publication center
رده بندی کنگره:	BP۳ / ج ۱۷۵۴ / ۱۳۹۵
رده بندی دیویی:	۲۹۷ / ۰۶
شماره کتابشناسی ملی:	۴۵۹۹۰۹۷

BP.۲۰۹

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

درآمدی بر نظام نامه تربیتی المصطفى ﷺ ویراست جدید

معاونت فرهنگی تربیتی

چاپ چهارم: ۱۴۰۰ / ۱۴۴۲ق

ناشر: مرکز بین المللی ترجمه و نشر المصطفى ﷺ

● چاپ: چاپخانه دیجیتال المصطفى ﷺ ● قیمت: ۷۹۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نیش کوچه ۱۸:

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ / تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۰۲۵

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ - ۰۲۵

✉ miup@pub.miu.ac.ir   🌐 http://buy-pub.miu.ac.ir   📧 pub_almustafa

با تشکر از دست اندرکارانی که ما را در تولید این اثریاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: سید محمدرضا جعفری
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

با توجه به هزینه ها و مشکلات عدیده، هر شخص حقیقی یا حقوقی که اقدام به چاپ، بازنویسی، کپی، تکثیر و یا هرگونه برداشت جهت تهیه کتاب و تبدیل آن به جزوه، ed، فایل الکترونیکی pdf، اسکن، عکسبرداری و یا انتشار در فضای مجازی نماید، شرعاً مجاز نمی باشد و پیگرد قانونی خواهد داشت.

درآمدی بر نظام نامه تربیتی المصطفی ﷺ

معاونت فرهنگی تربیتی

مرکز بین المللی

ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای بندی به دین و سنت در مدیریت همه جانبه کشورها بسیار چالش برانگیز می‌نماید. از این رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طَیْبَه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری علیه السلام می‌باشد.

«جامعة المصطفی علیه السلام العالمية» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است. در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

مقدمه ریاست جامعه المصطفیٰ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِهِ نَسْتَعِينُ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ
﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ
وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

تربیت، روش رساندن امری به کمال، در چارچوب مشخص، همواره نیازمند
نظام‌نامه‌ای است تا حرکت در راستای اهداف و مقاصد متعالی مد نظر به
درستی انجام پذیرد.

آموزه‌های وحیانی اسلام، با پیوند استوار میان ذهن و قلب، عقل نظر را
با عقل عمل درهم آمیخته و فلسفه را با عشق دمخور کرده است؛ این‌گونه
است که در مقام برهان عقلی و فلسفی، نتیجه را در قالب «إِنِّي لَا أُحِبُّ
الْأَفْلَاحَ» محبت در شکل قیاسی شگفت و بی‌مانند سامان می‌دهد و
محبت قلبی را با خرد عقلی جمع می‌کند؛ چرا که یقین عقلی اگر با محبت
قلبی درهم نیامیزد، در اوج استیقان ذهنی و عقلی و بصائر روشن، ره جحد
و انکار در پیش می‌گیرد و به جای هنجارگرایی، کشف عقل و نقل را
نابهنجار می‌شمارد و نعل وارونه می‌زند.

نظام تربیتی اسلام، نظامی مبتنی بر فطرتی است که در جان آدمی
سرشته شده و گرایش و گریزش را در سلامت قلب خود به حق می‌شناسد و

می‌جوید. حرکت تربیتی، چون در درون مایه جان آدمی است، تا علم حصولی به علم حضوری و از مقام شامخ حضور به شهد شیرین شهود نرسد، بازتابی در نفس انسانی به جا نمی‌گذارد. بر این پایه، بر آدمی است تا بستر کمالی را در مقام استوا و تسویه همچنان حفظ نماید تا خدای مزگی به تزکیه نفس پردازد و مظاهر اسمایی را در تجلیات وجودی به نمایش گذارد؛ پس اگر به خطای خویش یا دیگری، نفس مفطور به فطرت الهی، آلوده یا دسیسه و دهن شده، با پالودگی به آب توبه و استغفار و بهره‌گیری از دستگاہ عفو و احسان، در مقام تعبد شرعی، در چارچوب «الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه، فإن لم تكن تراه فإنه يراك» روان را با تقوای الهی تصفیه و شرایط را برای عروج فراهم می‌آورد.

شناخت فلسفه و سبک زندگی و زیست اسلامی، نیازمند درک جامع از همه آموزه‌های وحیانی است. این درک و فهم می‌بایست عمق و روح آموزه‌ها را هدف قرار دهد تا روح آموزه‌ها دانسته و در برنامه‌ریزی به کار گرفته شود. بنابراین، دستیابی به نظام جامع، به معنای درک و فهم اعماق و ملکوت آموزه‌های وحیانی اسلام است. نظام تربیتی نیز پیامد طبیعی این درک عمیق و ژرف است. تلاشی که انجام شده، در راستای شناخت ملکوت و روح نظام‌های اسلامی، به ویژه در حوزه تربیتی است. هر چند که این تلاش به کمال نیست، ولی تلاش شده تا به اتقان باشد و هر آنچه در نظام‌نامه سامان یافته، از اتقان برخوردار باشد و خدشه‌ای روشن بدان وارد نباشد.

بی‌گمان شناخت فلسفه و سبک زیست اسلامی که در نظام‌نامه به شکلی خاص مطرح شده، تنها بستری است تا رهپویان حقیقت و سالکان طریقت تزکیه بدان راه راست را بیابند؛ اما آنچه می‌تواند موجب تغییر شود، متحقق شدن به حقیقت و متألّه شدن به اسمای الوهیت است تا با صبغه و رنگ خدایی، متمثل به مظاهر اسمای خدایی شده و در مقام مظهریت اسم

جامع الله، خلافت ربوبی را در کائنات در تجلیات اسمایی به ظهور رساند. این گام‌هایی است که جز به کدح انسانی و توفیق الهی برداشتنی نیست و رسیدن بدان مقامات، جز با عبودیت محض، قلب سلیم و تفویض امر الی الله دست یافتنی نیست.

والسلام علیکم ورحمة الله

علیرضا اعرافی

دی ماه ۱۳۹۵

مقدمه معاون فرهنگی

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا * وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾؛ هر کس خود را تزکیه کند رستگار می‌شود و هر که آن را با گناه بی‌پرواورد ناکام می‌ماند.

جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمية به عنوان یک نهاد آموزشی - تربیتی بین‌المللی در زمینه آموزش‌های حوزوی و دینی طلاب غیر ایرانی، با کسب تجارب ذی‌قیمت در زمینه‌های تربیتی، موفق به سامان‌دهی امر تربیت در ابعاد نظری و عملی برای حوزه‌ها و مدارس علمیه داخل و خارج شده است. امروزه امر تربیت در مجامع آموزشی با ابهام و سردرگمی خاصی روبه‌روست. آیا می‌توان تربیت را از رهگذر آموزش و دیگر فرآیندها ارائه نمود؟

اهداف تربیتی چیست؟

چگونه تربیت را در محیط آموزشی مدیریت و سازماندهی کنیم؟

نقشه راه تربیت چیست؟

اساساً نظام‌نامه تربیتی معطوف به کدامین بخش از روند تربیت است؟ پرسش‌هایی از این دست همواره در سازمان‌ها و نهاد‌های آموزشی - تربیتی، بی‌پاسخ باقی مانده است. الحمدلله جامعه المصطفیٰ ﷺ العالمية موفق به پاسخ‌گویی بسیاری از این مسائل شده است.

نوشتار حاضر که پیش روی خوانندگان و فرهیختگان محترم است، پاسخ‌گوی بخش نظری و علمی امر تربیت است. بدین لحاظ ما با طرح دیدگاه‌های نظری در باب تربیت از چشم‌انداز فرهنگ اسلامی، موفق به ارائه چارچوب‌های نظری در این گستره شده‌ایم. بدیهی است این نوشتار نمی‌تواند دست‌ورالعمل و نقشه راه برای تربیت قلمداد شود. حلقه مفقوده، همان طرح عملیاتی یا نقشه راهی است که ما را از مقام نظر به عمل سوق داده و راهنمایی می‌کند از این رو این نوشتار در رتبه مبانی و بنیان‌های نظری، متکفل تبیین دیدگاه‌های علمی در گستره مبانی «اصول - اهداف» مراحل و روش‌ها به صورت کلی است. بدین لحاظ عنوان انتخاب شده برای این مجموعه، عبارت است از: «درآمدی بر نظام‌نامه تربیتی جامعه المصطفی ﷺ العالمية».

اکنون مجموعه تربیتی جامعه المصطفی ﷺ با تکیه بر بنیان‌های نظری مطرح شده در این مجموعه فاخر، مشغول تدوین نظام‌نامه تربیتی معطوف به ترسیم نقشه راه در گستره مقاطع تحصیلی است. این نظام‌نامه برای اولین بار در ساختارهای آموزشی - تربیتی مطرح و به عنوان اولین تجربه ان‌شاءالله تا پایان سال ۱۳۹۶ عرضه می‌شود. بدیهی است هسته اصلی تربیت که موضع عملی ما را در مسیر حرکت تربیتی به سوی غایات مشخص، در قالب اهداف رفتاری تعیین می‌کند، در نظام‌نامه عملیاتی رقم می‌خورد. امیدواریم پس از یک دهه تلاش جامعه المصطفی ﷺ در تدوین نظام‌نامه تربیتی و ارائه آخرین دستاوردها در حوزه نظری در قالب درآمدی بر نظام‌نامه تربیتی جامعه المصطفی ﷺ العالمية و همچنین تلاش‌های جاری در تدوین نظام‌نامه عملیاتی که ان‌شاءالله به‌زودی شاهد ارائه آن خواهیم بود، مورد توجه فرهیختگان و صاحبان تجربه در حوزه آموزش و تربیت قرار گیرد و به عنوان الگویی، هم در میدان نقد و هم گستره عمل به پیشبرد اهداف پرورشی و نیل به مقاصد والای تربیتی کمک کند.

معاونت فرهنگی تربیتی بر خود لازم می‌داند از کلیه عزیزانی که در امر تدوین این نوشتار و دیگر نوشتارهای معطوف به نظام‌نامه تربیتی جامعه المصطفی ﷺ العالمية در طی یک دهه تلاش کرده‌اند، تشکر و قدردانی نماید.

در رأس تمام تلاش‌ها اهتمام ویژه و نگاه ممتاز ریاست محترم جامعه المصطفی ﷺ العالمية حضرت آیت الله اعرافی (زیده عزه العالی) به امر تربیت است که سبب پیش‌گامی نهاد مقدس جامعه المصطفی ﷺ العالمية در زمینه تدوین نظام‌نامه تربیتی و عملیاتی شدن آن گردید. ارشادات، راهنمایی و اشراق دیدگاه‌های تخصصی ایشان مخصوصاً در باب مبانی تربیت، تامین کننده بخش عمده‌ای از معارف ارائه شده در سیر تدوین نظام‌نامه تربیتی جامعه المصطفی ﷺ بوده است.

امید است همواره با ارشادات و نگاه عالمانه ایشان بتوانیم مسیر پر فراز و نشیب تدوین آخرین حلقه از نقشه راه تربیت یعنی نظام‌نامه عملیاتی را طی کرده و این رسالت را به سرانجام مبارک برسانیم.

در پایان از کلیه فرهیختگان محترم: حجة الاسلام دکتر عباسعلی شاملی به عنوان مسئول گروه تدوین درآمدی بر نظام‌نامه، حجج اسلام دکتر داود رجبی‌نیا، دکتر سید نقی موسوی تیله بنی، دکتر سید محمدرضا موسوی نسب کرمانی، سید تقی قاضوی، علی حسین پناه و صمد سعیدی به عنوان اعضای محترم گروه تدوین تشکر و قدردانی ویژه داریم و امیدواریم در آینده نیز از تجارب ذی‌قیمت عزیزان و سروران محترم در به سرانجام رساندن طرح عملیاتی نظام‌نامه تربیتی بهره‌مند شویم.

والسلام

رضا شاکری

زمستان ۹۵

فهرست

۳۳	پیش‌گفتار
۳۳	سخن نخست و داستان پر پیچ و خم تدوین
۴۳	مقدمه
۴۵	۱. شناسه نظام‌نامه
۴۵	آنچه در پی آنیم
۴۵	ضرورت و اهمیت
۴۷	اهداف
۴۷	۱. هدف کلی
۴۷	۲. اهداف جزئی
۴۸	روش‌شناسی پژوهش
۴۹	مفهوم‌شناسی واژگان کلیدی
۵۵	۲. مبانی تربیت
۵۶	مبانی هستی‌شناختی تربیت
۵۷	۱. وجود خداوند کامل مطلق
۵۸	۲. ماهیت «از اوایی» جهان
۵۸	۳. ربوبیت حق در جهان
۵۹	۴. نظام‌مندی و همبستگی جهان
۵۹	۵. هدفمندی و هدایت‌یافتگی جهان

۶. مرتبه مندی جهان ۶۰
- مبانی انسان‌شناختی تربیت ۶۰
۱. دورنمای نظریه روان‌شناختی هرم روان آدمی ۶۲
۲. تفصیل نظریه هرم روان آدمی ۶۲
۳. سرمایه‌ها، ظرفیت‌ها و ویژگی‌ها ۶۷
۴. آسیب‌ها و کاستی‌های بینشی، گرایشی و توانشی ۷۷
- الف) محدودیت‌ها و کاستی‌های درونی (جسمی، توانشی و روح‌روانی شامل بعد بینشی و گرایشی) ۷۸
- یکم. محدودیت‌ها و آسیب‌های حوزه بینشی ۷۸
- دوم. محدودیت‌ها و آسیب‌های حوزه گرایشی ۷۸
- سوم. محدودیت‌ها و کاستی‌های حوزه جسمانی و توانشی ۸۱
- ب) محدودیت‌ها و کاستی‌های بیرونی ۸۲
- مبانی معرفت‌شناختی تربیت ۸۲
۱. امکان‌شناخت ۸۲
۲. انواع شناخت (تقسیم علم به حضوری و حصولی) ۸۵
۳. امکان و وقوع شناخت یقینی ۸۸
۴. منابع، راه‌ها و ابزارهای شناخت ۹۰
۵. سازگاری معرفت‌های دینی با معرفت‌های غیردینی در اسلام ۹۷
۶. منحصر نبودن معلومات (واقعیات مورد شناخت) در محسوسات ۹۸
۷. گوناگونی روش‌های پژوهش در مسائل و علوم ۱۰۰
۸. یکی بودن حقیقت در هر مسئله ۱۰۴
۹. توازی ثبات حقیقت و پویایی علم ۱۰۶
۱۰. ارزش محوری در توجّه به علم و نیازها ۱۱۰
۱۱. زمینه‌های شکل‌گیری معرفت در قرآن ۱۱۲
۱۲. آسیب‌ها و موانع شکل‌گیری معرفت در قرآن ۱۱۳
- مبانی ارزش‌شناختی تربیت ۱۱۵
۱. مفهوم‌شناسی ارزش ۱۱۶
۲. تقسیمات ارزش ۱۱۷
۳. هستی‌شناسی، نوع‌شناسی و سطح‌شناسی ارزش‌ها ۱۱۸
- الف) هستی‌شناسی ارزش ۱۱۸

۱۱۹	ب) نوع‌شناسی ارزش‌ها
۱۲۰	یکم. ارزش‌های زیبایی‌شناختی و هنری
۱۲۱	دوم. ارزش‌های دینی
۱۲۳	سوم. ارزش‌های فرهنگی
۱۲۴	ج) سطح ارزشمندی ارزش‌ها
۱۲۵	یکم. واقعی بودن ارزش در اخلاق و تربیت
۱۲۵	دوم. اثبات‌پذیری ارزش‌های واقعی
۱۲۶	سوم. هدف‌نهایی، خاستگاه همه ارزش‌های واقعی
۱۲۷	چهارم. همبستگی نظام ارزش‌ها و جهان‌بینی اسلامی
۱۳۱	پنجم. ثابت و مطلق بودن ارزش هدف پایانی و متغیر بودن ارزش مؤلفه‌های تربیتی
۱۳۲	ششم. مرتبه‌مندی ارزش‌های وابسته و میانی
۱۳۲	هفتم. پیوستگی ارزش کارها با انگیزه، نیت و نوع نتایج آن
۱۳۳	هشتم. شاخص‌مندی‌گزینش در تراجم ارزش‌ها
۱۳۳	نهم. پایین‌ترین سطح پذیرفته‌شده ارزش
۱۳۴	دهم. راه‌های تشخیص ارزش
۱۳۵	یازدهم. رویکرد دین‌مدار در تربیت ارزش‌ها
۱۳۷	۳. اهداف تربیت
۱۳۷	مفهوم‌شناسی
۱۳۸	آثار تربیتی هدف‌گذاری
۱۳۸	منابع استنتاج اهداف
۱۳۹	طبقه‌بندی اهداف
۱۴۰	۱. تقسیم اهداف به طولی و عرضی
۱۴۳	۲. تقسیم اهداف براساس ابعاد وجودی سه‌گانه و روابط چهارگانه
۱۴۵	۴. اصول تربیت
۱۴۵	ابتنای اصول بر مبانی و اهداف
۱۴۵	۱. خدامداری توحیدمحور
۱۴۶	۲. جامع‌نگری و نظام‌مداری
۱۴۶	۳. هدف‌مداری
۱۴۷	۴. فرایندمداری